

Skjønnsutøvelse i ordenstjenesten – begrensninger og muligheter

En teoretisk oppgave

Bacheloroppgave (BOPPG30)

Politihøgskolen

2020

Kand.nr: 730

Antall ord: 6113

Innholdsfortegnelse

1.0 Innledning	3
1.1 Bakgrunn for valg av tema og problemstilling	3
1.2 Oppgavens oppbygning og avgrensning	4
2.0 Metode.....	4
2.1 Litteratur.....	4
2.2 Kildekritikk og kildebevissthet	5
2.3 Forforståelse.....	6
3.0 Hoveddel.....	6
3.1 Ordenstjeneste	6
3.2 Skjønn	7
3.3 Rettslige rammer	8
3.3.1 Politiloven §6	8
3.3.2 Politiloven §7	9
3.4 Etikk i politiet.....	10
3.5 Epistemisk og strukturelt skjønn	10
3.6 Hvilke faktorer kan påvirke skjønnsutøvelsen med dette teoretiske grunnlaget som utgangspunkt?.....	11
3.7 Publikums forventninger - tillit til politiet.....	14
4.0 Avslutning	18
5.0 Litteraturliste	19

1.0 Innledning

Tema kan på mange måter danne bakteppe for flere aktuelle emner det kan være interessant å skrive om. Hvordan man skal kunne utføre samfunnsoppdraget som en profesjonell yrkesutøver i politiet er beskrevet i en rekke ulike lover og regler, men langt fra alle situasjoner dekkes opp av disse. I denne bacheloroppgaven vil jeg rette fokus mot politiets bruk av skjønn, og da særlig i ordenstjenesten.

1.1 Bakgrunn for valg av tema og problemstilling

I praksisåret (B2) jobbet jeg i en liten kystby med tilsvarende lite lensmannskontor. Ganske tidlig forsto jeg at forholdene på stedet var nokså små og oversiktlige, kanskje både på godt og vondt. Underveis i året fikk jeg mange erfaringer og det var spesielt ett tema som særlig fanget min interesse, nemlig bruk av skjønn. Det startet med at jeg fikk være med på en trafikk kontroll med Utrykningspolitiet (UP). Samtlige som passerte kontrollen og som brøt trafikkreglene ble fort ilagt gebyr eller forelegg. Dette var uavhengig av om de for eksempel kjørte for fort, snakket i håndholdt mobiltelefon eller ikke brukte bilbelte.

Gjennomføringen av oppdraget denne dagen sto litt i motsetning til hva jeg ellers opplevde i praksisåret. Der erfarte jeg ofte at veilederen min og makkeren hans vurderte mindre straffbare forhold som manglede bruk av bilbelte og bruk av mobiltelefon under kjøring som «bagatellmessige» og at det var lite å bry seg om.

Noen spørsmål jeg stilte meg i etterkant av hospiteringen hos UP, var om UP var lite smidige og ikke hadde rom for slikt skjønn. Det er ingen tvil om at viktigheten av å ta fartssyndere er svært sentralt. Denne erfaringen utløste dermed en tankeprosess om ulike situasjoner hvor og hvordan man kan, skal og bør utvise skjønn, og hvordan man som profesjonell yrkesutøver kan balansere ulike dilemmaer som før eller siden vil dukke opp?

Problemstillingen min blir dermed denne:

Hvilke faktorer kan påvirke skjønnsutøvelsen i ordenstjenesten?

1.2 Oppgavens oppbygning og avgrensning

I møte med mennesker under ulike forhold settes det store krav til at man som politi må foreta raske vurderinger og muligheter for å utvise skjønn. I første del av oppgavens hoveddel ønsker jeg å si noe generelt om skjønn og muligheten for skjønnsutøvelse opp mot lovverk og rettslige rammer. Her vil ulike prinsipper vil også være en del av oppgaven. En annen sentral del av oppgaven er å drøfte ulike elementer som kan spille inn på skjønnsutøvelsen som for eksempel tillit, erfaringer, alder og kjønn med utgangspunkt i relevant teori.

I denne oppgaven har jeg valgt å ikke skrive noe om de ulike kontrollorganene som skal sikre at utøvelsen av skjønn skjer etter gjeldende rammeverk og lover. Jeg har lagt vekt på at dette ligger som en grunnforutsetning for å kunne bruke betegnelsen «autonom profesjonsutøver», men er selvsagt svært klar over både nødvendigheten av disse kontrollorganene både på individ-og statsnivå.

2.0 Metode

Metode kan defineres som valg av fremgangsmåte, som bestemmes etter man har funnet ut hva man skal undersøke. Metoden hjelper oss til å samle inn data, det betyr den informasjonen vi trenger i undersøkelsen vår (Dalland, 2017 s. 52).

Hvilken metode man velger å benytte seg av, avhenger følgelig av oppgaven du skal skrive (Dalland, 2017, s. 54). Jeg har valgt å skrive en teoretisk oppgave. Samtidig ser jeg at temaet også kunne fungert både i en juridisk og empirisk oppgave, men jeg måtte ta et valg utfra hva som var praktisk gjennomførbart. Innsamling, transkribering og tolkning av data anså jeg som en mulighet, men utfra det jeg ønsket å finne ut om politiets skjønnsvurdering, forståelse og samhandling med borgerne i samfunnet kunne forklares, valgte jeg å bruke en kvalitativ metode og dermed, vinkle opp mot teori i emnet. Informasjonen og teorien jeg bruker i oppgaven er dermed allerede eksisterende litteratur og relevant teori. Når jeg nå går i gang med oppgaven må jeg derfor jobbe strukturert og nøye.

2.1 Litteratur

I oppgaven kommer jeg altså til å bruke ulike kilder for å belyse temaet og problemstillingen. Jeg har tatt utgangspunkt i hva som finnes i pensum om tema i tillegg til mer utdypende teori.

Søket etter litteratur startet med et «grovsøk» på Politihøgskolen sitt bibliotek via søkemotoren Oria. Jeg lette primært etter teori både i form av artikler, tidligere bachelor- og masteroppgaver om temaet. I tillegg tok jeg et overblikk over pensumlitteratur både fra foregående og inneværende år. Etterhvert som jeg leste fikk jeg større oversikt og økt bevissthet om hvordan jeg kunne spisse oppgaven for å nærme meg teori til min problemstilling. Dermed ble det lettere å finne annen faglitteratur. Ved å bruke spesifikke søkeord i Oria som «bruk av skjønn», «rettslige rammer ved bruk av skjønn» og «politi og skjønn» fikk jeg blant annet treff på utgivelsene «Lovens lange arm» av Geir Heivoll, «Profesjonsetikk for politiet» av Geir Heivoll og Einar Aadland. I tillegg kom det frem en doktoravhandling om temaet av Hild Rønning, «Politiblikket» av Liv Finstad og ulike straffebestemmelser innenfor politiloven og politiinstruksen. Jeg har brukt mye tid på å finne ulik litteratur og selektert ut hva jeg mener passer godt for å dekke temaet i oppgaven.

2.2 Kildekritikk og kildebevissthet

Ved en teoretisk oppgave har jeg mulighet til å belyse temaet i fra forskjellige vinkler. Dalland skriver at kildekritikk betyr både å vurdere og karakterisere den litteraturen du har funnet. Videre sier han at for å kunne gjøre hensiktsmessige utvalg av litteratur som et vesentlig bidrag i en oppgave, er det avgjørende at man i første omgang har inngående kunnskap om egen pensumlitteratur. På den måten vil man lettere foreta en utvelgelse av sekundærlitteratur. I tillegg er det selvsagt viktig at litteraturen som benyttes, blir gjentatt på en korrekt og objektiv måte. Slik vil kildene både ha relevans og gyldighet (Dalland, 2017, s. 158).

Hvilke kriterier skal man så legge til grunn for en slik utvelgelse? Jo, det aller viktigste er å undersøke nærmere hvilken agenda forfatteren har med det han skriver. Er det politiet selv som står som forfatter, ligger det en økonomisk eller politisk agenda bak teksten, er det medieskapt og så videre. De kildene jeg etterhvert ønsket å bruke har stor reliabilitet fordi de blir brukt som pensum ved Politihøgskolen og avhandlingen av Hild Rønning «Politi og skjønn», er skrevet ved Det juridiske fakultet. Jeg er av den oppfatning at disse kildene belyser «skjønn i politiet» både fra et samfunnsfaglig, - juridisk og politivitenskapelig perspektiv og at en forståelse av disse ulike perspektivene vil være en stor ressurs for å sikre at jeg vil utføre arbeidet mitt blant publikum på best mulig måte.

2.3 Forforståelse

Med forforståelse menes den oppfatningen av tema man bringer med seg når man skal tolke materiale (Olsvik, 2013, s. 111). Før jeg starter med oppgaveskrivingen er det viktig og nødvendig å tenke over min egen forforståelse. Ofte har vi allerede gjort oss opp en mening før vi har undersøkt et tema godt nok. Å være bevisst på egen forforståelse er viktig både for å unngå selvbekreftelse på egenetablerte holdninger og kanskje aller viktigst, fordi det er avgjørende for å øke min egen kunnskap om tema.

Min hensikt med denne oppgaven er å se nærmere på utøvelse av skjønn i ordenstjenesten, fordi det ofte er ved den avdelingen man starter karrieren i politiet. Hvordan innarbeides dette, kan det kvalitetssikres slik at de man skal beskytte opplever seg beskyttet, hørt og ivaretatt? Jeg har ved ulike anledninger overhørt folks irritasjon over at tilsynelatende likelydende situasjoner blir behandlet ulikt og hvor politiet dermed blir vurdert som lite kompetente, arrogante og som tar seg til rette. Dette kommer gjerne i konflikt med de forventningene og krav publikum har til at man på den ene siden skal virke som brobyggere og forebyggende, men også klar til å forsvare verdier som angår oss alle. En tilnærmedes måte kan virke forebyggende og positivt på noen, men kanskje stikk motsatt på andre.

3.0 Hoveddel

I denne delen vil jeg innledningsvis starte med å gi en beskrivelse av hva skjønn er. Videre vil jeg se nærmere på ulike sentrale prinsipper, rettslige rammer og instruksjoner for utøvelse av skjønn og profesjonsetikk innad i politiet. Aller først vil jeg gi en kort beskrivelse av hva ordenstjenesten til politiet innebærer.

3.1 Ordenstjeneste

Politiet er satt til å løse ulike oppgaver, alt fra å forebygge kriminalitet, til etterforskning av alvorlige hendelser til håndtering av de hyggelige serviceoppdragene. Disse oppgavene til politiet er beskrevet i politiloven §1 og §2. Ordenstjenesten kan veksle på å være hendelsesstyrt som ved trafikkulykker eller ved grove tyveri, til å være målrettet som ved å kommunisere med publikum eller bevisst patruljere i et område med mye kriminalitet (Edvindsen, 2016, s. 23). Det er altså stor variasjon innenfor oppgavene en politibetjent har. Ordenstjenesten er ute blant publikum, gjerne i bil og innebærer gjerne at det er to betjenter i

bilen. Patruljen kan selvsagt konferere med andre patruljer i tillegg til operasjonssentralen, men svært ofte er de alene om å høre, se og oppfatte ulike situasjoner (Heivoll, 2018, s. 222).

3.2 Skjønn

På nettsiden jusleksikon.no står det at «å kunne utøve skjønn er en tillatelse som lovgiver har gitt, men tillatelsen til å skjønne vil alltid være omgitt av rammer og hensyn som sier noe om hvordan skjønn skal gjøres». Heivoll beskriver skjønn som noe som kan være straffbart som likevel kan passere uten mer enn uformell advarsel, tuftet på en bestemt type vurderinger og avgjørelser. De mulighetene politiet har til å utvise skjønn reguleres gjennom politiloven og politiinstruksen (2018, s. 175).

Politiets oppgaver er mange og av svært ulik karakter. Vi har et godt og gjennomarbeidet lovverk og retningslinjer som regulerer adferd i samfunnet, men likevel fanger det på langt nær opp alt. Uttrykket «skjønn» kan forstås på mange måter. Noen ganger brukes begrep som «konduite», «sunn fornuft», «dømmekraft» og «vurdering» om hverandre og uttrykker langt på vei det samme (Heivoll, 2012, s. 221).

Heivoll (2018, s.20) sier at til tross for utallige offentlige politiske og juridiske utredninger om politiets rolle i rettsstaten, har det kun i liten grad handlet om hvilke egenskaper som kreves av politibetjentenes praksis og hva man både *kan*, *skal* og *bør* gjøre når man står i ulike situasjoner.

Videre beskriver Heivoll politiets rolle i samfunnet gjennom profesjonsendringer i et historisk perspektiv og frem til hva dagens samfunn forventer av etaten, ikke minst når det gjelder de ulike rollene det skal fylle. Med en slik mangfoldighet forventes det ulik utøvelse av skjønn. Med en slik mangfoldighet under ulike oppdrag forventes det ulik utøvelse av skjønn.

I Stortingsmelding nr. 22 (2000-2001) kan vi lese om betydningen om samfunnets normer og verdier, plikt og ansvar, i tillegg til at den enkelte borger skal kunne skille mellom rett og galt. En slik forståelse krever at den enkelte forstår og verdsetter disse normene, slik at overtredelser og brudd på disse blir behandlet på en måte som står i forhold til konsekvensene.

Denne Stortingsmeldingen fokuserer også på at tillit og troverdighet blant publikum blir særlig vektlagt og høy yrkesetisk integritet og godt skjønn blir også utdypet. Videre kan vi også lese om betydningen av rettferdighet og likebehandling og at rettsikkerheten til den

enkelte skal hindre vilkårlighet og overgrep fra myndighetens side. Dette prinsippet setter altså klare rammer for når det skal gjøres inngripen i folks liv og når det kan utøves skjønnsvurderinger. Videre skal prinsippet bygge på likebehandling, offentlighet og legalitet. Et tydelig politi som følger disse prinsippene vil følgelig skape stor tillit blant borgerne.

3.3 Rettslige rammer

Politiet har mulighet til å utvise skjønn etter blant annet politiloven og politiinstruksen. Jeg vil trekke inn to sentrale bestemmelser i politiloven, nemlig §6 og §7 og begrunner det med at de to bestemmelsene vil være de mest sentrale i min oppgave. Dette er et bevisst valg fra min side ut fra oppgavens størrelse. I tillegg vil jeg gå inn på tre sentrale prinsipp, legalitet-, hensikt- og opportunitetsprinsippet og til slutt likhetsprinsippet.

3.3.1 Politiloven §6

Politoloven §6 handler om *hvordan* polititjenesten skal utføres. Den gir en beskrivelse av hvordan politibetjentene skal representere og hvordan de skal gjennomføre sine oppgaver. I bestemmelsen står det ikke beskrevet i hvilke konkrete situasjoner politibetjenten skal gripe inn eller hva betjenten skal gjøre, men den stiller krav til politiets opptreden (Edvindsen, 2016, s. 44). Politilovens §6 er ingen inngrepshjemmel, men alt politiet foretar seg skal stå i harmoni med den. Det betyr altså det er en rekke prinsipper den enkelte politibetjent må forholde seg til for utøvelse av tjenesteutførelsen.

Legalitetsprinsippet

Et av grunnprinsippene til politiet er at inngrep over borgernes rettigheter må ha hjemmel i lov, det som kalles legalitetsprinsippet. Politiet kan utøve og anvende makt overfor publikum, men det må skje innenfor rettslige rammer, (Edvindsen, 2016, s. 44-45).

Det er også et grunnleggende prinsipp at politibetjenter skal forstå og følge de instruksjer og reglene som er gjeldende for yrket. Det gjelder ikke bare underveis i politiutdanningen, men også når man er ferdig utdannet og er i fulltidsjobb. Det stilles dermed alltid krav til at man oppdaterer seg på reglene og følger disse (Heivoll, 2018).

Hensikts- og oppportunitetsprinsippet

Politibetjenten må i dette prinsippet foreta en vurdering av oppdraget og videre en vurdering *om* det lønner seg å gripe inn eller om betjenten skal la være. Her åpner det følgelig for skjønn for hva betjenten velger å gjøre, (Edvindsen, 2016, s. 46).

Likhetsprinsippet

Det stilles krav til at like tilfeller skal behandles likt. Publikum skal behandles på en rettfærdig måte og ingen skal utsettes for diskriminering. Det betyr at to relativt like oppdrag skal løses så likt som mulig. Dette kan i praksis være vanskelig å få gjennomfært da politiet som nevnt er hendelsesstyrt, og det kan være tilfeller hvor det ikke er tid til å få all informasjon slik man skulle ønsket. I tillegg er det svært få hendelser som er helt like. Likevel må det vurderes *om* det skal gripes inn og videre på hvilken måte. Dette blir basert på skjønnet til den enkelte politibetjent (Auglend & Mæland, 2016, s. 649) Det kreves mye ansvar av den enkelte politibetjent.

3.3.2 Politiloven §7

Politoloven §7 sier noe om når politiet *kan* gripe inn. Det gjelder både når en ordensforstyrrelse eller en hendelse pågår og ønskes stanset, eller for å avverge en situasjon som har mulighet til å forverres og dermed eskalere, (Edvindsen, 2016, s. 58, I bestemmelsens første ledd, nevnes det ulike ting politiet *kan* gjøre og situasjoner politiet *kan* gripe inn i, for å håndheve ro og orden. Dette gjelder blant annet for å ivareta enkeltpersoners sikkerhet, stanse eller og avverge lovbrudd. Videre i bestemmelsens andre ledd står det hva politiet *kan* gjøre i slike tilfeller. Her er det listet opp ulike tiltak som politibetjenten *kan* utføre mot både mennesker og ting for å få de ovennevnte hendelsene i første ledd til å opphøre. Lovgiver har dermed åpnet for at det er opp til hver enkelt politibetjent hvilke tiltak som blir gjort. Det kan nevnes at det er forventet at politibetjentene skal gripe inn når det er pågående hendelser. En slik skjønsmessig vurdering med alt det innebærer av ansvar, innebærer at den enkelte politibetjent har en bevissthet både innenfor sin egen kompetanse, jobberfaring og etikk innen egen profesjon (Auglend m.fl., 2016). Hva innebærer det å inneha profesjonsetikk?

3.4 Etikk i politiet

John Kleinig (1996) gjengitt i Heivoll & Aadland (2018, s. 124) lister opp seks kjennetegn som legitimerer bruken av profesjon av politiyrket. De er følgende; å tilby en offentlig tjeneste, utøve sitt yrke basert på etisk kodeks, levere en tjeneste som bygger på ekspertkunnskap, ha høyere utdanning, ha en betydelig grad av autonomi og skjønn, og utøve et yrke som har etablert former for intern selvregulering og kontroll. Norsk politi oppfyller disse kravene ifølge Kleinig fordi de er godt utdannet både hva gjelder høyskolestudier, kunnskap om faglige rammer og et skjønn som er basert på tillit fra samfunnet. I det ligger det klare forventninger om hva oppgavene skal inneholde og hvordan de skal løses. Videre i oppgaven skal vi se hvordan politiets vurderinger kan bli tatt utfra enkelte erfaringer, etikk og holdninger hos den enkelte.

Et sentralt begrep innenfor etikk i politiet er pliktetikken. Her er det ikke avgjørende for utfallet av om hendelsen tas utfra et perspektiv om det er riktig eller feil. Det er handlingen i seg selv som avgjør om du har gjort din plikt. En oppgave kan være riktig moralsk selv om den ikke gir det beste resultatet. Innenfor politiet er pliktetikken svært viktig og det stilles store krav til den enkelte til hvordan oppgavene skal gjennomføres. Med andre ord er dette den gyldne regel, du skal behandle den andre slik du selv vil bli behandlet. Dette er selvsagt helt sentralt for å sikre likhet for loven og at man har en plikt til å ivareta alle mennesker, med basis i menneskeverd og menneskerettighetene (Heivoll & Aadland, 2018, s. 75-79).

På den andre siden står konsekvensetikken, hvor det først og fremst er resultatet av handlingen som teller. Her er det sammenhengen hendelsen skjer i som er utslagsgivende for om en handling blir riktig eller feil. Der og kan man mene at riktige beslutninger blir tatt, men vurderer det kanskje litt annerledes på lengre sikt (Heivoll, & Aadland, 2018, s. 79-81).

3.5 Epistemisk og strukturelt skjønn

Grimen (2009, s. 2) skriver om den engelske filosofen Thomas Hobbs betydning av ordet «discretion» - skjønn som en intellektuell dyd, «distinguishing and discerning, and judging between thing and thing». Med andre ord er skjønn en dyd som krever god dømmekraft. For å kunne avgjøre om en handling er hensiktsmessig kreves det mange avveininger, pro et contra.

En mer moderne forståelse av samme fenomen er sitatet: «The power is given to a person with authority to choose between two or more alternatives, when each of these alternatives are lawful» (Barak, 1986 i Grimen,). Dette er altså en rett gitt til å ta avgjørelser, en discretionary power.

Av dette kan vi tolke at vi finner to hovedbetydninger av ordet skjønn, nemlig epistemisk og strukturelt skjønn. Epistemisk skjønn handler om uklarhet i situasjonen og gjør at man stiller seg ulike spørsmål i en resonneringsprosess (hva har skjedd, hvilke fakta har vi her, hva er bra og hva er ikke bra) - å utøve skjønn med skjønn. Strukturelt skjønn handler om at man har en delegert myndighet til å foreta egne vurderinger innenfor tidligere omtalte normative rammer. Jo svakere de normative rammene er, jo mer skjønn må man utvise (Grimen, 2009).

Dworkin gjengitt i Grimen skriver om en metafor om strukturell form er «smultring» - hvor restriksjoner som lovverk og regelverk ligger rundt et tomt hull. Det tomme hullet illustrerer det politibetjentens mulighet og gitte rett til å bruke skjønn. Lovverket skal da sikre at skjønnet har forankring i legitimitet. Hvilke standarder gjelder og hvilken og med hvem som delegert denne retten til å utvise skjønn. Forståelse av strukturelt skjønn er da å ha en frihet-autonomi, relatert til standarder gitt av en autoritet (Grimen, 2009, s. 3).

3.6 Hvilke faktorer kan påvirke skjønnsutøvelsen med dette teoretiske grunnlaget som utgangspunkt?

Som tidligere nevnt består ordenstjenesten av en stor variasjon av oppgaver. Selvinitierte oppgaver er oppdrag der politibetjentene selv velger hva de vil gjøre eller fokusere på. Hva tenker de er viktigst å ha fokus på når de patruljerer, hva ser de etter og hva ønsker de å avdekke og forebygge?

Uttrykket «politiblikket» ble introdusert av Liv Finstad i 2000. Det illustrerer et uttrykk som beskriver hvordan politiet oppfatter og leser omgivelsene. I boken beskrives også tiden betjentene har til rådighet mellom ulike oppdrag fra operasjonssentralen. Tiden mellom disse oppdragene fra operasjonssentralen og initiativ fra publikum kan beskrives som «... (å vente på noe som ikke skal skje ...)» (Finstad, 2013, s. 69).

Disse hendelsene varierer fordi hendelsene skjer til ulike tidspunkt på døgnet, det varierer etter hvilken dag i uken det er, by eller land. I tillegg spiller politibetjentens egne interesser inn. Mange initiativ kommer fra publikum som ønsker bistand om alt fra høy festmusikk til

varsel om mer alvorlige voldshendelser, mens de selvinitierte oppdragene handler gjerne om å sjekke bestemte miljø eller personer, såkalte «kjenninger». Altså bruke politiblikket (Finstad, 2000, s. 93). Det kan for eksempel dreie seg om en «shabby» bil som mangler en lykt. Skjer dette nattetid kan det være en grunn til å stoppe og kontrollere denne spesielt hvis bilen blir observert på et uventet sted. Det er flere faktorer som spiller inn på den enkelte politibetjentens erfaring og kunnskap, en slags «magefølelse» (Lagestad, m.fl., 2012, s. 190).

Politiblikket brukes til å fange opp avvik. Noen ganger kan en flott og kostbar bil med to unge gutter være stjålet og slik bekrefte om «magefølelsen» stemmer, men dette kan også føre til store feilvurderinger (Finstad, 2013). Dette er et godt eksempel på politiets initiativer. Når ytre kjennetegn som kjønn, alder og etnisitet blir en indikator på avvik, kan det føre til at enkelte grupper føler seg urettferdig behandlet, noe som igjen vil føre til lavere tillit til politiet. En historie som har gått igjen i media, som for øvrig også er trukket frem som et eksempel hos Finstad, handler om en farget gutt som gjentatte ganger blir stoppet med en dyr sykkel. På grunn av at han stadig blir stoppet på gata, må han gå med kvittering i lommen, butikken må bekrefte at eierskapet stemmer og så videre.

Dette eksempelet fra «stopp og sjekk» -metoden viser at det problematiske ved dette er at det kan danne grunnlag for en inngripen uten hjemmel i lov. Henricson gjengitt i Lagestad og Rønning (2012, s. 191) påpeker at det påligger ordenstjenesten et ekstra ansvar fordi den treffer den første beslutningen med publikum og man kan spørre seg om politiet behersker å utøve skjønn når det ikke er hjemlet i lov. Det er viktig å kunne begrunne hvorfor man griper inn og at for å utvise godt skjønn er det viktig at begrunnelsen er faglig forankret. «Stopp og sjekk» - metoden kan bekrefte mistanke, men også føre til feil. I tillegg er det svært problematisk når en slik holdning nærmest fører til trakassering av grupper fordi det ikke passer inn i etablerte holdninger hos politiet.

Finstad i «Politiblikket» skriver om unge politimenns stil og forestilling om politiarbeid. Granèr (2004, s. 119) bekrefter også at denne variasjonen av interesser er nært knyttet opp mot kjønn, alder, erfaring og så videre. Studier han har utført viser at det «riktige politiarbeidet» for spesielt unge menn, skal inneholde dramatik hvor man kan utnytte sin profesjonelle kompetanse, fysikk og maktmiddel og at denne type spenning trekker til seg bestemte grupper innenfor politiet. Granèr beskriver at det ideelle lovbruddet skal ha høy strafferamme, et tydelig offer og gjerningsperson.

Men, spenning til tross, det overordnede målet som er likevel å beskytte de som kan påføres skader av en gjerningsperson. Konsekvenser er altså sentrale i en vurderingssituasjon og viser at også mannlige politibetjenter er mest opptatt av å avverge og redusere.

Når informanter talade om risikoer ved biljakt nämnde de spontant riskerna för tredje person, för sig själva och kollegor. När jag specifikt frågade efter risikoer för gärningsmännen lade vissa till även dem, medan andra menade att deras liv och hälsa var av underordnad betydelse i den akuta situationen, (Graner, 2004, s.106).

Med andre ord, et årvåkent politiblikk kan oppfatte uregelmessigheter før det kommer til en vill biljakt. Selvinitierte oppdrag har altså ulik status, men også avveinger når det gjelder risikovurderinger.

En god arbeidsdag for unge menn innebærer altså gjerne mer action som biljakt, mens yngre kvinnelige betjenter derimot, la mer vekt på forebygging, en holdning de deler med erfarne tjenestemenn. Graner snakker om den «sultne fasen» som er når tjenestemennene er mellom 20 og 30 års alderen, mens de med over 15 års ansiennitet er i den «mette fasen» (Graner, 2004). Graner beskriver den «mette fasen» som at tjenestemennene får et litt videre syn på politiarbeidet som i stor grad inkluderer kriminalitetsforebyggende oppgaver. Mens en ung betjent kanskje søker kjappe og enkle løsninger, vil den mer erfarne legge mer arbeid i nettopp dette arbeidet (s. 79). Et eksempel kan dreie seg om et tyveri hvor den uerfarne betjenten kanskje nøyer seg med å snakke med ungdommen på stedet. Mens den eldre og mer erfarne betjenten kanskje tar seg bryet med å snakke både med ungdommen og foreldrene. På den måten er det mer forebyggende.

Petersson (2014, s. 120-122) bekrefter også dette og beskriver samtidig hvordan en patrulje bestående av begge kjønn og rollene disse gjerne tar eller får. Den mannlige betjenten tar gjerne hånd om for eksempel den fysiske delen i et oppdrag, mens den kvinnelige betjenten gjerne tar hånd om kommunikasjonen og håndtering av sårbare kvinner og barn. Ligestad (2010) sier også noe om at verbale ferdigheter som gjerne kjennetegner feminine kvaliteter, har fått en større plass i politiet. Han snakker om to politistiler, den autoritære og den folkelige. Den folkelige stilen kjennetegnes ved å være høflig og ydmyk og bruker mer tid i møte med publikum, mens den autoritære investerer lite tid og viser lite respekt og ydmykhet. Sistnevnte vektlegger gjerne fysisk styrke og trening til grunn. Ligestad fortsetter med å si at

dette gjør at kvinner ikke blir sett på som fullverdige kompetente, men ofte styres inn i arbeidsoppgaver som handler om evne til omsorg og sosial kompetanse. Det er viktig at menn også får erfaring i dette og at kvinner bør få større erfaring med fysisk maktbruk.

Kjønn viser seg også å være et sentralt moment når det gjelder å tøye grenser for hva som er tillatt og ikke. Petersson (2014, s. 125) tar utgangspunkt i en svensk studie hvor det slås fast at kvinner er mer regelbundet enn menn, samtidig med at undersøkelsen støtter synet om at yngre politikvinnere holdning til forebygging harmonerte med eldre og mer erfarne polititjenestemenn. Dette er i tråd med både hva Finstad og Granèr har funnet ut.

3.7 Publikums forventninger - tillit til politiet

For at politiet skal få til gode møter med borgerne, er det viktig at politiet er i kontakt med de også utenom de hendelsesstyrte oppdragene. Det er viktig å ta seg tid til publikum. For publikums del er det av betydning at de føler seg sett, hørt og har en opplevelse av å bli behandlet med verdighet likeså med respekt og at alle like tilfeller behandles likt (Lagestad m.fl., 2012, s. 59-63).

Både Finstad (2013) og Lagestad (2010) skriver at menn og kvinner kan ha ulike roller grunnet fysisk styrke, men denne variasjonen i oppgaver er en forskjellsbehandling som nok publikum aksepterer. Forskning om ulike politityper hvor noen er mer tilbakeholdne og tålmodige, mens andre er mer oppsøkende og griper raskt inn, er det også aksept for blant publikum. Likevel er det vel en grense for mye publikum vil finne seg i når det gjelder humørsvingninger. Evne til å kunne kommunisere, være lydhør og oppmerksom, empatisk og støttende samtidig som man har en autonomitet, innfrir til økt tillit og legger opp til godt samarbeid.

Hvis man ikke behersker dette kan det gå på tilliten løs. Publikum skal være trygge på at det politiet gjør er forankret i gjeldende lovverk fordi dette handler om legalitet og vil i verste fall føre til forskjellsbehandling. Dette er også elementer som i sterk grad vil bidra til undergraving av tillit. Noe forskning av blant annet Finstad (2013) og Holmberg (1999) viser.

Lagestad skriver at publikum får større tillit til at riktige beslutninger tas når de får kunnskap om årsaken til at politiet handler som de gjør (2012, s. 189). Kunnskap øker på den måten

motivasjonen blant publikum når det gjelder å samarbeide med politiet. Når politiet opptrer høflig og viser seg både hjelpsomme og interesserte, er dette et sterkt bidrag til samarbeid. Nettopp denne evnen og viljen til samarbeid er avgjørende. «Publikum er politiets viktigste ressurs for å forebygge og oppklare lovbrudd» (Egge & Ganapathy, 2012, s. 67).

Dette har jeg selv erfart i praksisåret hvor det var mange inntrykk å ta innover seg – beskjeder som ble gitt i farta, instruksjoner for hvordan ting skulle gjøres, noe som ga meg raskt et inntrykk av hvordan tjenestestedet var og hva som var fokusområdet. Jeg har selv deltatt på flere oppdrag hvor hendelsesforløpet var ganske likt, men hvor utfallet og resultatet kunne variere. Dette kom særlig til syne på nattestid i helgene. På travle kvelder med mye folk var det ikke alltid mye tid og rom for å lytte til alle partene og hva diskusjonen og uenigheten gikk ut på. Andre ganger hadde vi anledning til å gripe inn, ha gode og lange samtaler med alle partene og slik avverge eskalering i situasjoner. Mottoet til veilederen min og en huskeregel han ga meg var at «informasjon gir motivasjon».

Det er altså avgjørende at publikum har forståelse for politiets arbeid. Det er samtidig viktig å se på hva slags inntrykk politiet ønsker å skape av seg selv. Finstad mener at det er mye politiarbeid publikum aldri vet noe om og ved slike tilfeller er det viktig at politiet informerer og forklarer (2013, s. 209). Dette bekrefter Holmberg når han lanserer begrepet «performativt politiarbeid» for å se hvilke handlinger politiet utfører og hvordan publikum oppfatter disse. Mye av politiarbeidet dreier seg om kriminalitet og kjenninger. I tillegg har politiet forebyggende oppgaver, det vil si at de vet å utvise skjønn, med tanke på å sende bestemte signaler til publikum og at det kan være mange ulike publikum på en gang (1999, s. 204-205).

Finstad poengterer at relasjonen mellom politi og publikum ikke er likeverdige, for til syvende og sist er det politiet som bestemmer. Politiskjønnen utspilles mellom politi og publikum, gjennom dialog og blir summen av mange faktorer. Det kan for eksempel være faktorer som alder og kjønn, publikums reaksjon og resultatet av hvordan politiet tolker dette som kan være avgjørende fordi det er politiet som tar avgjørelsene. Videre fortsetter Finstad med at politiskjønnen består altså av mange ulike faktorer og at politiskjønnen er en vurderingsprosess under hele hendelsesforløpet (2013, s. 209-210).

Det er altså spesielt to ting som er avgjørende når politiet skal bedømme publikumet og ta avgjørelser. Det ene handler om at publikum er lærevillig og det andre er om at publikum

anerkjenner politiets rett til å gripe inn (Finstad, 2013, s. 186). Følgelig må politiet forklare bedre hvorfor publikum må gjøre som de må gjøre og en forutsetning for dette samspillet er at politiet forklarer ovenfor publikum at de må gjøre det de blir bedt om. Likevel kan politiets symbolske makt vekke motstand og publikum protesterer. Derfor vil det bli et resultat av ulike relasjoner når politiet utviser skjønn i slike situasjoner.

Egge & Ganapathy snakker om unge politimenns stil og forestilling om politiarbeid. Dette gjenspeiler seg i symbolske kjennetegn som den enkelte politibetjents ekstraustyr, kroppsholdning og kroppsspråk som også kan gi tydelige signaler til publikum. Slike effekter kan være nyttige hvis man har behov for å vise makt og styrke, men vil ha en stikk motsatt effekt hvis ønsket er å virke inviterende og samarbeidende (2012, s. 59). Politibetjenter med lang erfaring avfeier behov for slike effekter og mener at de profiterer på ro og erfaring i å kunne kommunisere med publikum. Slik sett deler de altså holdninger med yngre kvinnelige betjenter (Petersson, 2014).

Et annet viktig aspekt når vi snakker om publikums tillit er at politiets makt i situasjoner må ha legitimitet. Det går på tilliten løs når politiet feilvurderer personer og situasjoner grunnet dårlige dager hvor politibetjentene kan være grinete, og kanskje glemme at også publikum følger nøye med hele tiden (Egge og Ganapathy, 2012).

Som en autonom profesjonsutøver skal man ha en solid faglig ballast fordi man er gitt stor frihet i å selv definere sine arbeidsoppgaver.

Politiets muligheter for skjønnsutøvelse finner vi hovedsakelig i politiinstruksen og politiloven, dette kommer særlig frem i politiloven §6 og §7. Ordlyden i bestemmelsen er såpass generell og omfattende at jeg i tillegg har sett den i sammenheng med tre sentrale prinsipper, legalitet-, hensikt og opportunitets-, og likhetsprinsippet.

Lagestad (2012) skriver om «sunn fornuft og bedre vitende» hvor han belyser utfordringen i å lytte til magefølelsen uten at man har en sikker kunnskap om aktuelle lovverk som ligger til grunn for avgjørelsen. Her kommer man jo umiddelbart i konflikt med legalitetsprinsippet, nemlig det som skal begrunnes ut fra et gjeldende lovverk. Uten dette i bunn har det ingen legalitet, følgelig er det ulovlig og utfordrer rettssikkerheten. Først med denne kunnskapen i bunn som begrunnelse, kan man utøve skjønn.

Da er vi over på oppportunitetsprinsippet, som åpner for politibetjentens mulighet for å bestemme videre tjenestehandling, om det skal gripes inn eller ikke.

Ordenspolitiet har mange ulike oppgaver som igjen medfører mange former for skjønn. Eksempler på dette kan være når det er snakk om å forebygge, avvære eller stanse mindre straffbare forhold som en trafikkhendelse grunnet uoppmerksomhet, urinering på offentlig sted, drikking på offentlig sted eller stopp av kjøretøy (Auglend, m.fl., 2016, s. 750).

Hvilke ressurser som er tilgjengelige kan være avgjørende for muligheten til å utvise skjønn. Det er stor variasjon i tilgang på ressurser, for eksempel kan dette gjelde patruljer i ulike distrikt som igjen vil kunne påvirke skjønn.

Kunne mangelen på ressurser være årsaken til at de «bagatellmessige» overtredelsene jeg ble vitne til i B2 ble oversett og ikke tatt tak i? Kunne det skyldes at det rett og slett var for lite å bry seg om eller om terskelen for å gripe inn ovenfor kjente i lokalmiljøet ble vurdert til å komplisere forholdene?

Dette er en god illustrasjon på forståelse av yrkesetikk, nemlig pliktetikk og konsekvensetikk. Det er mange avveielser som ligger til grunn for denne spesifikke avgjørelsen, men også på et mer generelt grunnlag. Derfor er det essensielt, ikke bare å kunne forstå, men også kunne regelverket. Hadde vi bare handlet etter pliktetikken ville den moralsk sett ikke vært riktig, men kanskje ikke gitt rett resultat selv om dette ville vært helt i tråd med hvordan UP jobbet den dagen. Dette ville sikret likhet for loven. På den andre siden står konsekvensetikken og den blir nok tidvis ganske avgjørende i et lite samfunn hvor man er svært avhengig av hverandre. En kombinasjon av pliktetikk og konsekvensetikk legger et godt grunnlag for å kunne bruke skjønn i polititjenesten. Ved å forstå ulike hendelser og situasjoner ved bruk av autonomitet i kraft av erfaring, vil det føre til god evne til å utvise god dømmekraft og godt skjønn.

Forstår man slike hendelser ikke bare ut fra lovverket, men også ut fra det yrkesetiske perspektivet er man en profesjonsutøver (Heivoll, 2018).

4.0 Avslutning

I denne oppgaven har jeg sett nærmere på hvilken betydning den enkelte tjenstepersons alder, holdning, kjønn og interesser har for utøvelsen for godt skjønn.

Videre preges tjenesten av stor bruk av skjønn fordi man må undersøke mange ulike sannheter «for å finne hvordan situasjonen egentlig er». Denne skjønnsutøvelsen må legitimeres med å ha god kunnskap om lover og regler og formidle dette i møte med publikum. Hvordan skal man så lykkes i dette? Det viktigste er at man har forståelse av legitimiteten i det man gjør, det vil si en solid faglig tyngde og trygghet. Så må man evne å ta seg tid, vise empati, høre på og se, være tilstede og lytte. Disse punktene er viktige for å komme i en slags posisjon for videre handling. Skal man kunne kommunisere godt så må du kunne sette deg inn i andres situasjon. En politibetjent som forstår den rollen og som er flink med folk oppfyller i stor grad formålet med å skape trygghet og tillit i befolkningen som er en viktig forutsetning i politiet at politiet lykkes i et overordnet mål – å forebygge. Hele tiden skal en inneha god og stor kompetanse i det gjeldene i et lovverk som et bakteppe for alle avgjørelsene som blir tatt.

Ordenstjenesten preges av bruk av skjønn og jeg har skrevet om to hovedbetydninger og hvordan disse virker sammen. Forståelsen av en slik bruk av skjønn tuftet på regelverket vil sikre en god profesjonell standard, og at man blir trygg i den jobben man skal utføre. Det er også svært sentralt å legge til grunn det etiske perspektivet for å få en god etisk standard og refleksjon i hverdagen i ulike situasjoner. Disse perspektivene fremhever den plikten man har til å ivareta alle mennesker med basis i menneskeverd og menneskerettigheter.

Politiets bruk av skjønn kan være gjenstand for mange diskusjoner både internt så vel som nasjonalt diskutert. Det er viktig å reflektere med kolleger hva slags konsekvenser valgene og beslutninger har fordi konsekvensene trenger ikke være umiddelbare, men de kan dukke opp på lengre sikt. Noe kan virke innlysende og riktig, mens andre beslutninger kan ha dårlige konsekvenser. I slike situasjoner ser man fort behovet for de viktige rettsprinsippene og menneskerettighetene. At man er en autonom profesjonsutøver forutsetter at man klarer å vurdere situasjonen man står i med lovverket i ryggen, men at man samtidig er i stand til å utvise godt skjønn og god dømmekraft.

5.0 Litteraturliste

Auglend, R.-L. & Mæland, H.-J. (2016). *Politirett* (3.utg.) Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Dalland, O. (2017). *Metode og oppgaveskriving* (6.utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Edvindsen, K. (2016). *Ordenstjeneste* (3.utg.). Drammen: Forlaget Vett & Viten.

Egge, M. & Ganapathy, J. (2012). Snakk om tillit! I P. Lagestad (Red.), *Kommunikasjon og konflikthåndtering: publikumsrettet arbeid i et politifaglig perspektiv* (s. 52-69). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Finstad, L. (2013). *Politiblikket* (3.utg.). Oslo: Pax Forlag A/S.

Granèr, R. (2004). *Patrullerande polisers yrkeskultur*. Lund: Socialhögskolan, Lunds Universitet.

Grimen, H. (2009). Skjønn som resonneringsform. Kapittel i *Profesjonsledelse og kunnskapsorganisering*. Bergen: FORPRO.

Heivoll, G. (2018). *Lovens lange arm?* Oslo: CAPPELEN DAMM AS.

Heivoll, G. (2012). Politiets bruk av makt – et spørsmål om skjønn. I P. Lagestad (Red.), *Kommunikasjon og konflikthåndtering: publikumsrettet arbeid i et politifaglig perspektiv* (s. 207-235). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Heivoll, G. & Aadland, E. (2018). *Profesjonsetikk for politiet*. Oslo: Det Norske Samlaget.

Holmberg, L. (1999). *Politets skøn i rettsociologisk belysning*. Københavns Universitet.

Justis- og politidepartementet. (2001). *Politireform 2000 Et tryggere samfunn*. (Meld. St. 22) (2000-2001)). Hentet fra

<https://www.regjeringen.no/contentassets/26c40d034d6540a0bc49ccdf3c4512f0/no/pdfa/stm200020010022000dddpdfa.pdf>

Jusleksikon Online. (2017, 29. mars). Skjønn. Hentet fra

<https://jusleksikon.no/wiki/Skj%C3%B8nn>

Lagestad, P. & Rønning, H. (2012). Begrunne inngrep ovenfor publikum. I. P. Lagestad (Red.), *Kommunikasjon og konflikthåndtering: publikumsrettet arbeid i et politifaglig perspektiv* (187-206). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Lagestad, P. (2010) – *Fysisk styrke eller bare prat: Om kjønn, fysisk trening og ordenstjeneste i politiet*. (Doktoravhandling). Norges idrettshøyskole.

Olsvik, E. H. (2013). *Vitenskapsteori for politiet*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Petersson, O. (2014). Hvem er politiet?. I. R. Granèr, H.O. I. Gundhus & P. Larsson (Red.), *Innføring i Politivitenskap*. (s. 110-133). Oslo og Växjö: CAPPELEN DAMM AS.

Politi-loven. (1995). Lov om politiet (LOV-1995-08-04-53). Hentet fra:

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1995-08-04-53?q=politi-loven>